

8. REGIONALE ARBEIDSMARKTPROGNOSSES NAAR OP- LEIDING EN BEROEP: EEN KWANTITATIEVE ANALYSE

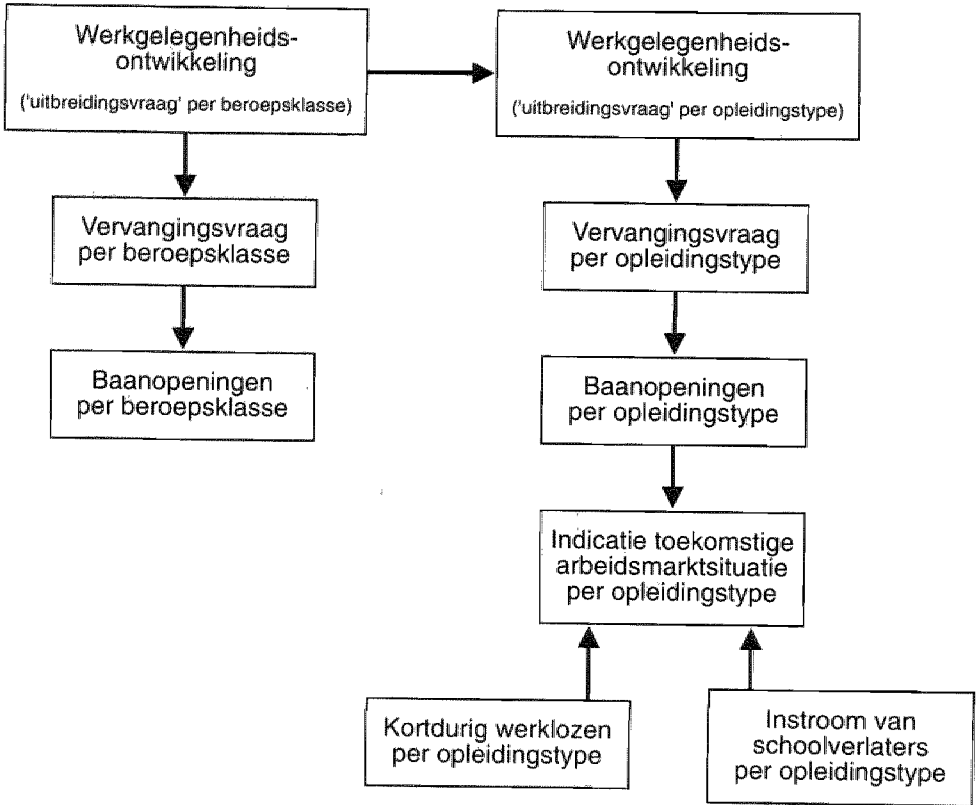
H. Berendsen; A. de Grip; M.H. Wieling & E.J.T.A. Willems

Tot op heden zijn in het informatiesysteem onderwijs-arbeidsmarkt van het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) alleen arbeidsmarktgegevens op landelijk niveau opgenomen (zie ROA, 1992). Zoals reeds eerder in dit boek is aangegeven, heeft de aansluitingsproblematiek op de arbeidsmarkt echter in belangrijke mate een regionaal karakter. Dit maakt de behoefte aan regiospecifieke arbeidsmarktinformatie naar opleiding en beroep noodzakelijk, met name voor het algemeen voortgezet onderwijs, het lager beroepsonderwijs (LBO) en het middelbaar beroepsonderwijs (MBO) (zie ook De Grip, 1991 en hoofdstuk 10 van dit boek). In dit hoofdstuk wordt een methodiek besproken op basis waarvan regionale arbeidsmarktprognoses naar beroep en opleiding kunnen worden opgesteld¹.

Bij het opstellen van de regionale arbeidsmarktprognoses naar beroep en opleiding, is gekozen voor een 'stroomcijfer' aanpak (zie figuur 8.1). Aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt kan een onderscheid worden gemaakt tussen de verwachte *uitbreidingsvraag* op grond van de toekomstige werkgelegenheidsontwikkeling en de verwachte *vervangingsvraag* als gevolg van pensionering, beroepsmobiliteit e.d. De uitbreidings- en vervangingsvraag vormen tezamen het verwachte aantal *baanopeningen* per beroepsklasse of opleidingstype. Aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt worden de verwachte *instroom van schoolverlaters* en het aanbod van (*kortdurig*) *werklozen* onderscheiden, waarbij zowel de instroom als de werkloosheid alleen per opleidingstype wordt bepaald. Door de verwachte vraag- en aanbodstromen met elkaar te confronteren wordt een indicatie verkregen van de toekomstige arbeidsmarktperspectieven per opleidingstype.

De verdere opzet van dit hoofdstuk is als volgt. Achtereenvolgens wordt in de paragrafen 8.1 en 8.2 ingegaan op de methoden om te komen tot regionale prognoses voor de uitbreidings- en vervangingsvraag. In aansluiting daarop wordt in paragraaf 8.3 de methodiek met betrekking tot het opstellen van prognoses voor de instroom van schoolverlaters per opleidingstype beschreven. Vervolgens worden in paragraaf 8.4 enkele resultaten gepresenteerd. Eerst wordt daarbij kort ingegaan op de verwachte baanopeningen voor een aantal beroepsklassen. Daarna vindt de confrontatie van vraag en aanbod voor een aantal opleidingstypen plaats. Dit hoofdstuk wordt in paragraaf 8.5 afgesloten met enkele conclusies.

Figuur 8.1 Stromen op de arbeidsmarkt

8.1 Uitbreidingsvraag

De basis voor de regionale prognoses van de werkgelegenheidsontwikkeling naar beroep en opleiding wordt gevormd door de landelijke modellen voor achtereenvolgens de uitbreidingsvraag naar beroep en opleiding. Het uitgangspunt bij het opstellen van prognoses voor de landelijke uitbreidingsvraag per beroepsklasse en per opleidingstype, bestaat uit de prognoses van het aantal werkzame personen per bedrijfstak van het Centraal Planbureau (CPB). In het landelijke ROA-uitbreidingsvraagmodel wordt de sectorale werkgelegenheidsontwikkeling op basis van een 'verdeemodel' eerst verbijzonderd naar beroepsklasse en vervolgens naar opleidingstype (zie ook Parks, 1980; Van Opstal, 1988; Peeters, 1990). In het landelijke *beroepenmodel* wordt de beroepsklassenstructuur binnen bedrijfsklassen verklaard uit ontwikkelingen aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt². Een van de belangrijkste verklaringsgronden voor de werkgelegenheidsontwikkeling die in dit model is opgenomen is de technologische ontwikkeling. Deze technologische ontwikkeling kan de oorzaak zijn van *substitutieprocessen* binnen de beroepenstructuur van de sectorale werkgelegenheid, al dan niet te bestempelen als up- of downgrading van de vereiste kwalificaties (zie ook hoofdstuk 4 in dit boek). Daarnaast kunnen ook bedrijfstakspecifieke conjuncturele fluctuaties van invloed zijn op de beroepsklassenstructuur van een bedrijfstak. Verder zijn eventuele structurele (trend)effecten in het model opgenomen.

In het *opleidingenmodel* wordt de opleidingenstructuur van de beroepsklassen gemodelleerd. Uitgangspunt is dat zowel vraag- als aanbodfactoren van invloed kunnen zijn op de opleidingenstructuur voor de verschillende beroepen. De vraagfactoren in de vorm van de technologische ontwikkeling veroorzaken een toe- of afname van het opleidingsniveau dat voor de uitoefening van een bepaald beroep wordt vereist. De aanbodfactoren die in het model zijn opgenomen in de vorm van de relatieve schaarste van arbeidskrachten met een bepaalde opleidingsachtergrond, kunnen eveneens de vraag naar personen met een bepaalde opleiding beïnvloeden. De invloed van de relatieve schaarste wordt daarbij gemeten door middel van de omvang van de potentiële beroepsbevolking met de desbetreffende opleiding. Verder zijn ook in het opleidingenmodel structurele trendeffecten opgenomen. In verband met de geringe betrouwbaarheid van regressie-analyses op een relatief laag aggregatieniveau van beroep en opleiding, worden geen regiospecifieke modellen geschat voor de beroepen- en opleidingenstructuur van de werkgelegenheid. In plaats daarvan worden de op basis van de bovengenoemde landelijke modellen verwachte ontwikkelingen in de beroepen- en opleidingenstructuur van de werkgelegenheid geprojecteerd op de regionale sectorstructuur van de werkgelegenheid en de verwachte ontwikkeling daarvan.

De opzet van het regionale *uitbreidingsvraagmodel* is als volgt. De eerste stap van het regionale beroepenmodel heeft betrekking op de op basis van landelijke data opgestelde prognoses van de werkgelegenheidsontwikkeling per beroepsklasse binnen de diverse bedrijfsklassen. De tweede stap prognosticeert de regionale werkgelegenheidsontwikkeling per bedrijfsklasse. Door deze beide stappen met elkaar te combineren wordt een voorspelling van de toekomstige regionale werkgelegenheid per beroepsklasse verkregen. In het regionale opleidingenmodel worden vervolgens de resultaten van het regionale beroepenmodel gecombineerd met de landelijke ontwikkeling van de opleidingenstructuur binnen de beroepsklassen. Zoals aangegeven, heeft de eerste stap van het regionale beroepenmodel betrekking op de landelijke prognoses van de werkgelegenheidsstructuur van de beroepsklassen per bedrijfsklasse. Door de voorspelde toekomstige werkgelegenheidsontwikkelingen te combineren met de feitelijke aantallen werkzame personen per beroepsklasse in de verschillende bedrijfsklassen, wordt een prognose verkregen van de toekomstige groei van het aantal werkzame personen per beroepsklasse binnen de diverse bedrijfsklassen. In de tweede stap van het regionale beroepenmodel, wordt gebruik gemaakt van de prognoseresultaten van de regionale werkgelegenheid per bedrijfsklasse. Uitgangspunt zijn de prognoses van de regionale werkgelegenheidsontwikkelingen voor de bedrijfsklassen, waarin de landelijke sectorprognoses van het CPB op basis van regiospecifieke gegevens met behulp van een verklarend model naar regio worden verbijzonderd. Daarbij ligt de nadruk op de verschillen tussen regionale en nationale ontwikkelingen (Natzijl & Westra, 1991). Op deze wijze worden de ontwikkelingen in de regionale bedrijfsklassenstructuur in het regionale beroepenmodel meegenomen. Deze regionale werkgelegenheidsontwikkeling wordt gerelateerd aan het feitelijke aantal werkzame personen in de desbetreffende bedrijfsklasse, waardoor een prognose van het verwachte toekomstige aantal werkenden per bedrijfsklasse in een regio kan worden opgesteld.

Vervolgens worden de resultaten van de twee bovengenoemde stappen gecombineerd om tot de regionale werkgelegenheidsontwikkeling per beroepsklasse te komen. Daartoe wordt voor het begin en eindjaar van de prognoseperiode het (verwachte) werkgelegenheidsaandeel van de beroepsklassen in de bedrijfsklassen bepaald, waarbij wordt verondersteld dat voor elke regio de beroepsklassenstructuur binnen bedrijfsklassen hetzelfde is. Deze veronderstelling is in overeenstemming met de constatering dat er in werkelijkheid ook weinig regionale verschillen in de beroepsklassenstructuur binnen bedrijfsklassen bestaan. Op basis van de werkgelegenheidsaandelen en het aantal werkzame personen per bedrijfsklasse in een regio, kan voor beide jaren het (verwachte) aantal werkenden per beroepsklasse in een regio worden bepaald, waarmee prognoses worden verkregen van de verwachte

relatieve groei of krimp in de regionale werkgelegenheid per beroepsklasse in de prognoseperiode. Voor de prognose van de toekomstige regionale uitbreidingsvraag per opleidingstype wordt aangesloten bij de resultaten uit het bovengenoemde regionale beroepenmodel. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van de landelijke prognoses met betrekking tot het verwachte aantal werkenden per opleidingstype binnen de diverse beroepsklassen. Op basis van het bovengenoemde prognosemodel op landelijk niveau, wordt het aandeel van de opleidingstypen in de werkgelegenheid per beroepsklasse bepaald, onder de veronderstelling dat de opleidingenstructuur van de werkgelegenheid per beroepsklasse in de verschillende regio's niet afwijkt van het landelijke beeld. Ook deze veronderstelling mag plausibel worden genoemd, aangezien binnen de onderscheiden beroepsklasse ook feitelijk slechts geringe regionale opleidingenstructuurverschillen zijn waargenomen. Met behulp van de opleidingsaandelen in de werkgelegenheid per beroepsklasse en de prognose van het aantal werkenden per beroepsklasse in een regio, kunnen uiteindelijk prognoses van de verwachte relatieve groei of krimp in de regionale werkgelegenheid per opleidingstype worden verkregen.

8.2 Vervangingsvraag

Naast de verwachte uitbreidingsvraag is de toekomstige *vervangingsvraag* ook van groot belang voor de totale vraag naar nieuwkomers op de arbeidsmarkt. Deze vervangingsvraag kan het gevolg zijn van pensionering, vervroegde uittreding (VUT), al dan niet tijdelijke terugtrekking van de arbeidsmarkt van met name gehuwde vrouwen in verband met de verzorging van de kinderen en de beroepsmobiliteit (Willems & De Grip, 1992). De vervangingsvraag moet daarbij uitdrukkelijk worden gezien in relatie tot de werkgelegenheidsontwikkeling. Bij een toename van de werkgelegenheid is de vervangingsvraag gelijk aan het aantal arbeidskrachten dat in de desbetreffende periode uit een bepaald beroep stroomt. Indien de werkgelegenheid echter daalt, is er naast het meer structurele verloop sprake van een additionele uitstoot van arbeid. In dat geval is de vervangingsvraag gelijk aan het aantal (vrijgekomen) arbeidsplaatsen dat daadwerkelijk opnieuw wordt opgevuld. Aangezien geen voldoende gedetailleerde stroomcijfers over de mobiliteitsprocessen op de arbeidsmarkt beschikbaar zijn, moet voor de bepaling van de vervangingsvraag per beroepsklasse gebruik worden gemaakt van standcijfers. Aan de hand van deze gegevens worden voor de analyseperiode geslachts- en leeftijdsspecifieke netto verloopcoëfficiënten per beroepsklasse bepaald (Shryock & Siegel, 1980). Vervolgens worden deze coëfficiënten 'geëxtrapoleerd' naar de toekomst. Bij deze projectie wordt een correctie toegepast voor de conjuncturele ontwikkelingen in de analyseperio-

de. Daarnaast wordt rekening gehouden met de verwachte ontwikkelingen in de participatiegraad mannen en vrouwen.

De prognose van de vervangingsvraag per opleidingstype wordt op analoge wijze verkregen. Daarbij treedt echter een belangrijk verschil op. De beroepsmobiliteit is namelijk, in tegenstelling tot de vervangingsvraag per beroepsklasse, niet van invloed op de vervangingsvraag per opleidingstype. De opleidingsstructuur van de werkzame bevolking verandert dan - in tegenstelling tot de beroepsstructuur - immers niet. Daarnaast is er nog een verschil met de vervangingsvraag per beroepsklasse. Indien een arbeidskracht met een bepaalde opleidingsachtergrond uit een bepaalde beroepsklasse stroomt en wordt vervangen door iemand met een andere opleidingsachtergrond, is er sprake van vervangingsvraag voor de desbetreffende beroepsklasse. Echter, bij dergelijke verdringings- of substitutie-effecten is er voor de desbetreffende opleidingstypen geen sprake van vervangingsvraag, maar van een afname of toename in de werkgelegenheid. Door deze beide verschillen is de gemiddelde vervangingsvraag per opleidingstype lager dan de gemiddelde vervangingsvraag per beroepsklasse.

Evenals bij de regionale uitbreidingsvraagprognose wordt bij de vervangingsvraagprognose niet op regionaal niveau een specifieke analyse gemaakt van de vervangingsbehoefte in een bepaalde historische periode. In plaats daarvan wordt een aanpak gevolgd waarbij de verwachte *landelijke* verloopcoëfficiënten per geslacht en leeftijdscategorie worden geprojecteerd op de geslachts- en leeftijdsopbouw van de regionale werkgelegenheid. Gezien de vaak geringe celvulling van de gegevens omtrent het aantal werkenden in een regio per beroepsklasse of opleidingstype en geslacht en leeftijdscategorie, verdient deze methode de voorkeur boven het op regionaal niveau bepalen van de verloopquotes. Bovendien mag worden verwacht dat de verlooppercentages per geslacht en leeftijdscategorie tussen de regio's weinig zullen verschillen. Veel belangrijker zijn immers de eventuele verschillen in de geslachts- en leeftijdsstructuur van de regionale werkgelegenheid, waarmee wel rekening wordt gehouden. Tevens wordt op deze manier bewerkstelligd dat de som van de vervangingsvraag over de regio's overeenkomt met het landelijke totaal.

8.3 Instroom van schoolverlaters

Aan de ramingsmethodiek van de regionale arbeidsmarktinstroom van schoolverlaters liggen eveneens geen verklarende modellen ten grondslag. De methodiek kan in twee stappen worden opgesplitst. In de eerste stap worden prognoses opgesteld van de regionale uitstroom van leerlingen uit het regulier voltijdonderwijs naar opleidingstype. In de tweede stap wordt vervolgens

rekening gehouden met de doorstroom van het regulier voltijdonderwijs naar het niet-regulier voltijdonderwijs en het (regulier en niet-regulier) deeltijdonderwijs en de daarin behaalde opleidingskwalificaties.

Bij de regionale prognoses van de toekomstige arbeidsmarktinstroom van schoolverlaters per opleidingstype wordt uitgegaan van bestaande prognoses over de toekomstige uitstroom uit het voortgezet onderwijs (Vermeulen, 1990). Daarbij is de toekomstige uitstroom onder meer uitgesplitst naar opleidingstype en diplomabezit. Het verwachte aantal gediplomeerde schoolverlaters per opleidingstype volgt rechtstreeks uit deze regionale prognoses. De schoolverlaters zonder diploma moeten echter eerst worden toegerekend aan het opleidingstype waartoe de vooropleiding behoort, die deze schoolverlaters wel met een diploma hebben afgesloten (zie ook Berendsen, Dekker, De Grip & Van de Loo, 1992). Naast de voortijdig schoolverlaters uit het voortgezet onderwijs zijn er ook schoolverlaters die het hoger onderwijs verlaten zonder een diploma te hebben behaald. Met behulp van de verwachte aantallen ongediplomeerde schoolverlaters van het hoger onderwijs volgens de landelijke *SKILL*-onderwijsprognose van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen (1990)³, kunnen deze schoolverlaters worden toegerekend naar hun hoogst voltooide vooropleiding.

Om te komen tot regionale prognoses van het aantal schoolverlaters uit het regulier voltijdonderwijs, wordt ook rekening gehouden met de schoolverlaters uit het primair onderwijs. Deze aantallen worden op eenvoudige wijze afgeleid uit de reeds genoemde *SKILL*-prognose. Door de regionale prognoses van het toekomstig aantal schoolverlaters van het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en de prognoses van de ongediplomeerde schoolverlaters uit het hoger onderwijs met elkaar te combineren, resulteren de vereiste regionale prognoses van het aantal schoolverlaters van het regulier voltijdonderwijs. Zoals reeds is opgemerkt, stromen de schoolverlaters van het regulier voltijdonderwijs nogal eens door naar het niet-regulier voltijdonderwijs en het (regulier en niet-regulier) deeltijdonderwijs, waaronder diverse vormen van beroepsgerichte volwasseneneducatie. Deze doorstroom wordt in de tweede stap van de ramingsmethodiek verdisconteerd. Bij gebrek aan adequate regionale data, worden voor alle regio's per opleidingstype dezelfde 'doorstroompercentages' gehanteerd. Uitzonderingen daarbij zijn het Kort Middelbaar Beroepsonderwijs (KMBO) en het Leerlingwezen waarvoor wel afzonderlijke regionale prognoses kunnen worden opgesteld. Door de prognoses met betrekking tot het deeltijdonderwijs en het niet-regulier voltijdonderwijs te combineren met de prognoses van de schoolverlaters van het regulier voltijdonderwijs (het eindresultaat van de eerste stap) wordt het vereiste eindresultaat verkregen: regionale prognoses van de arbeidsmarktinstroom van schoolverlaters per opleidingstype.

8.4 Enkele resultaten

Op basis van de hierboven beschreven methodiek kunnen regionale arbeidsmarktprognoses worden opgesteld. Om reden van betrouwbaarheid worden alleen prognoses opgesteld voor beroepsklassen en opleidingstypen met tenminste 5.000 werkenden in een regio. Bovendien blijven de opleidingstypen op HBO- en WO-niveau, alsmede de politie- en defensie opleidingen buiten beschouwing, aangezien voor deze opleidingscategorieën niet of nauwelijks sprake is van een regionale arbeidsmarkt. In deze paragraaf worden enkele prognoseresultaten gepresenteerd. Daarbij heeft het regionale niveau betrekking op de provincies en is de prognoseperiode 1989-1994.

Tabel 8.1 Baanopeningen per beroepsklasse en provincie 1989-1994 (als percentage van het aantal werkenden in 1989)

Provincie	beroepsklassecode					Totaal %
	2011 %	3721 %	6124 %	6211 %	8211 %	
Groningen	18	-	10	38	30	17
Friesland	9	-	12	41	32	17
Drenthe	16	-	13	37	35	17
Overijssel	19	22	11	43	34	19
Gelderland	16	17	11	40	31	18
Utrecht	14	16	13	46	34	23
Noord-Holland	11	19	10	39	31	19
Zuid-Holland	14	17	8	38	30	17
Zeeland	-	-	7	41	32	17
Noord-Brabant	14	15	10	41	32	17
Limburg	11	14	9	42	31	18
Flevoland	13	-	-	50	-	20
Totaal	14	17	10	40	32	18

- = onbekend

2011	Uitvoerend agrarisch personeel, bosarbeiders
3721	Elektriciens, elektro- en telecom(onderhouds)monteurs
6124	Boekhoudkundige, belasting-, loket- en bankemployées
6211	Winkel-, straat- en marktverkopers, demonstrateurs
8211	Portiers, schoonmaak- e.a. lager dienstverlenend personeel

Baanopeningen per beroepsklasse

Door een combinatie te maken van de provinciale prognoses voor de werkgelegenheidstoename en de provinciale vervangingsvraagprognoses wordt de verwachte totale vraag naar nieuwkomers (het aantal 'baanopeningen') op de arbeidsmarkt verkregen. In tabel 8.1 (zie vorige pagina) worden de toekomstige baanopeningen in de periode 1989-1994 voor vijf geselecteerde ROA-beroepsklassen⁴ in de verschillende provincies gepresenteerd.

Het totaal aantal baanopeningen bedraagt naar verwachting ruim 1,1 miljoen. Dit komt overeen met 18% van het totaal aantal werkenden in 1989. Daarbij valt op dat verhoudingsgewijs voor de provincies Utrecht en Flevoland de meeste baanopeningen worden verwacht, hetgeen wordt veroorzaakt door de, ten opzichte van het landelijke totaal, voor beide provincies relatief hoge uitbreidingsvraag. In de overige provincies komt de verwachte totale vraag naar nieuwkomers ongeveer overeen met het totale percentage baanopeningen in Nederland.

Arbeidsmarktperspectieven per opleidingstype

Aan de hand van de *indicator van de toekomstige arbeidsmarktsituatie (ITA)* wordt voor elk opleidingstype een confrontatie gemaakt van enerzijds de uitbreidings- en de vervangingsvraag en anderzijds de verwachte instroom van schoolverlaters op de arbeidsmarkt en het arbeidsaanbod dat aan het begin van de prognoseperiode werkloos is (zie verder Dekker, De Grip, Berendsen, Wieling & Willems, 1992). Bij deze laatste groep wordt alleen rekening gehouden met werklozen die *korter dan 1 jaar* werkloos zijn, vanuit de veronderstelling dat personen die langer dan 1 jaar werkloos zijn niet als concurrerend kunnen worden beschouwd voor schoolverlaters met dezelfde opleidingsachtergrond. Met behulp van de indicator van de toekomstige arbeidsmarkt kan het verwacht arbeidsmarktperspectief van de opleidingen worden getypeerd als goed, redelijk, matig of slecht. Zoals reeds eerder is opgemerkt, wordt bij het typeren van de provinciale arbeidsmarktsituatie per opleidingstype geen rekening gehouden met de mogelijke interregionale mobiliteitsstromen. De prognoseresultaten geven daarmee louter een indicatie van de regionale verschillen in de verwachte arbeidsmarktpositie en de richting van de mobiliteitsstromen en scholingsinspanningen die vereist zijn om regionale verschillen te vereffenen. Derhalve wordt de provinciale indicator van de toekomstige arbeidsmarktsituatie alleen besproken in vergelijking met de landelijke indicatorwaarde voor het desbetreffende opleidingstype.

Tabel 8.2   **Typering van de toekomstige arbeidsmarktsituatie per opleidingstype en provincie 1989-1994**

Provincie	MAVO en onderbouw HAVO/VWO	LBO Technisch	MBO Technisch	MBO Economisch & Administratief
Groningen	redelijk	slecht	slecht	goed
Friesland	redelijk	slecht	matig	goed
Drenthe	goed	slecht	slecht	redelijk
Overijssel	goed	redelijk	slecht	redelijk
Gelderland	goed	matig	matig	goed
Utrecht	goed	redelijk	redelijk	goed
Noord-Holland	redelijk	slecht	matig	goed
Zuid-Holland	goed	matig	slecht	goed
Zeeland	goed	slecht	slecht	goed
Noord-Brabant	goed	matig	matig	goed
Limburg	goed	matig	matig	goed
Flevoland	goed	redelijk	slecht	goed
Totaal	goed	matig	matig	goed

In tabel 8.2 is voor vier geselecteerde opleidingstypen de typering van de toekomstige arbeidsmarktsituatie 1989-1994 gepresenteerd. Uit de tabel blijkt dat de typering van de toekomstige arbeidsmarktsituatie voor het opleidingstype 'MAVO en onderbouw HAVO/VWO' rond de grens van de typering 'goed' en 'redelijk' ligt. De op landelijk niveau verwachte goede arbeidsmarktperspectieven zijn in vrijwel alle provincies terug te vinden, met uitzondering van de provincies Groningen, Friesland en Noord-Holland. Het opleidingstype 'LBO Technisch', waarbij de verwachte arbeidsmarktsituatie op landelijk niveau als 'matig' wordt getypeerd, laat tussen de verschillende provincies een grotere variatie zien met betrekking tot de typering van de toekomstige arbeidsmarktsituatie. Het valt met name op dat bij dit opleidingstype de drie noordelijke provincies, Noord-Holland en Zeeland worden gekenmerkt door een slechtere toekomstige arbeidsmarktsituatie. Daarentegen zijn de arbeidsmarktperspectieven voor met name de provincie Utrecht naar verwachting veel gunstiger, hetgeen voornamelijk wordt veroorzaakt door een voor deze provincie naar verwachting minder ongunstige werkgelegenheidsontwikkeling. Ook voor de provincies Overijssel en Flevoland zijn de arbeidsmarktverwachtingen voor het opleidingstype 'LBO Technisch' relatief gunstig ten opzichte van de landelijke verwachtingen voor dit opleidingstype.

Ook bij het opleidingstype 'MBO Technisch' is er sprake van opmerkelijke verschillen tussen de provincies in de typering van de toekomstige

arbeidsmarktsituatie. In de provincies Groningen, Drenthe, Overijssel, Zuid-Holland, Zeeland en Flevoland is er sprake van slechtere toekomstige arbeidsmarktperspectieven dan landelijk voor dit opleidingstype wordt verwacht. Daarentegen vertoont de provincie Utrecht een gunstiger beeld voor de nabije toekomst. Overeenkomstig de landelijke typering van de toekomstige arbeidsmarktsituatie worden voor het opleidingstype 'MBO Economisch & Administratief' voor vrijwel alle provincies goede arbeidsmarktperspectieven verwacht. De minder gunstige arbeidsmarktperspectieven worden bij de provincie Drenthe veroorzaakt door een relatief lage vervangingsvraag, terwijl deze bij Overijssel te maken hebben met de relatief hoge verwachte instroom van schoolverlaters. Met name voor de provincies Utrecht, Flevoland en Noord-Holland wordt voor dit opleidingstype een krappe arbeidsmarkt verwacht.

8.5 Conclusies

In dit hoofdstuk is kort een methodiek beschreven om regionale arbeidsmarktprognoses naar opleiding en beroep op te kunnen stellen. Daarbij is gekozen voor een 'top-down' aanpak, waarbij de landelijke prognoseresultaten worden verbijzonderd naar de provincies. Hiervoor is gebruik gemaakt van enerzijds de (tussen)resultaten van de landelijke ROA-prognosemodellen en anderzijds de resultaten van enkele bestaande provinciale prognosestudies. Tevens is gebruik gemaakt van diverse naar provincie verbijzonderde actuele data. De gekozen aanpak zorgt er aan de ene kant voor dat de modellen vrij robuust zijn, in de zin dat de onbetrouwbaarheid van de prognoseresultaten als gevolg van in verregaande mate gedetailleerde werkgelegenheidscijfers wordt beperkt. Aan de andere kant worden de verwachte verschillen in de relatieve ontwikkeling tussen de provincies als gevolg van deze 'conservatieve' aanpak mogelijk enigszins onderschat. De regionale dynamiek is namelijk alleen weerspiegeld in de vervangingsvraagprognose en in de verwachte instroom van nieuwkomers. De uitbreidingsvraagprognose is weliswaar landelijk dynamisch, maar regionaal statisch.

De gepresenteerde resultaten laten zien dat de doorgaans kleine provinciale verschillen in de werkgelegenheidsontwikkeling en de vervangingsvraag samen met de verschillen in de verwachte instroom van schoolverlaters op de arbeidsmarkt, kunnen leiden tot relevante verschillen tussen de diverse provincies in de verwachte toekomstige situatie op de arbeidsmarkt. De prognoseresultaten moeten daarbij echter, nog meer dan op landelijk niveau het geval is, niet worden gezien als *puntschattingen*, maar als *indicaties* van de verwachte toekomstige arbeidsmarktsituatie. Verder is het belangrijk om op te merken dat de interregionale mobiliteitsstromen, die

kunnen optreden als gevolg van eventuele verschillen in de te verwachten discrepanties op de arbeidsmarkt, niet in het model zijn opgenomen. Een slecht toekomstig arbeidsmarktperspectief betekent derhalve niet automatisch dat er sprake zal zijn van een hoge werkloosheid. Als reactie op mogelijke onevenwichtigheden op de arbeidsmarkt kan worden gedacht aan het accepteren van banen onder het niveau van de gevolgde opleiding ('onderbenutting'). Bovendien kan door middel van om- of bijscholing van werklozen of met werkloosheid bedreigden op de verwachte tekorten of overschotten op de arbeidsmarkt worden ingespeeld. Tenslotte kunnen regionale verschillen tussen vraag en aanbod voor een bepaald opleidingstype leiden tot geografische mobiliteit van zowel arbeidskrachten als werkgevers. Deze 'gedwongen' mobiliteit zal zich met name voordoen wanneer voor een bepaald opleidingstype in aangrenzende regio's de arbeidsmarktperspectieven sterk van elkaar verschillen.

Noten:

1. Een uitvoerige rapportage van het onderzoek wordt gegeven in Berendsen, De Grip, Wieling & Willems (1992). Zie ook Berendsen, De Grip, Wieling & Willems (1993).
2. Voor een uitvoerige weergave van het 'ROA-uitbreidingsvraagmodel' wordt verwezen naar Dekker, De Grip, Berendsen, Wieling & Willems (1992). Zie voor het beroepen- en opleidingenmodel ook respectievelijk Dekker, De Grip & Heijke (1990) en Beekman, Dekker, De Grip & Heijke (1991).
3. Ten tijde van de uitvoering van dit onderzoek was de *Referentieraming* van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen nog niet beschikbaar.
4. Voor een uitvoerige weergave van de ROA-beroepenclassificatie wordt verwezen naar Van de Loo, Dekker & De Grip (1992). Hier zal slechts worden ingegaan op vijf grotere beroepenklassen.